

Diskriminacija osoba s invaliditetom u suvremenom društvu

Moretti, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:674829>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Paula Moretti

**DISKRIMINACIJA OSOBA S INVALIDITETOM U
SUVREMENOM DRUŠTVU**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Paula Moretti

DISKRIMINACIJA OSOBA S INVALIDITETOM U
SUVREMENOM DRUŠTVU

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv.prof.dr.sc Marko Buljevac

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. ODREĐENJE INVALIDITETA	3
2. POVIJESNI PREGLED SHVAĆANJA OSOBE S INVALIDITETOM	5
3. KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM	6
4. NEGATIVNI STAVOVI I STEREOTIPI U ODNOSU NA OSOBE S INVALIDITETOM	9
5. DISKRIMINACIJA – POJAM I POJAVNI OBLICI	10
6. DISKRIMINACIJA OSOBA S INVALIDITETOM	12
6.1. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	14
6.2. Diskriminacija osoba s invaliditetom s obzirom na prostornu nepristupačnost	15
6.3. Diskriminacija osoba s invaliditetom na tržištu rada.....	16
6.4. Diskriminacija osoba s invaliditetom u području obrazovanja	18
6.5. Diskriminacija na političkoj sceni	20
ZAKLJUČAK	23
LITERATURA	24

Diskriminacija osoba s invaliditetom u suvremenom društvu

Sažetak: U ovom se radu objašnjava se diskriminacija i njeni oblici s kojima se susreću osobe s invaliditetom. Nastoji se definirati pojam invaliditeta, osobe s invaliditetom, diskriminacije te pojasniti što ona podrazumijeva prilikom konkretnog ponašanja ponašanja koje je diskriminirajuće. Nadalje, spominje se povijesni pregled prema položaju osoba s invaliditetom za bolju kronološku sliku tretiranja ove ranjive skupine još od davnina. U općenitom dijelu istaknuti su svi mogući oblici koji rezultiraju odvajanjem odnosno stavljanjem osoba s invaliditetom u lošiji položaj. Stavovi i predrasude naspram osoba s invaliditetom najčešće izazivaju kolektivnu diskriminaciju društvu koje osobe s invaliditetom vidi kao nemoćne. Pojedina istraživanja dat će kratak uvid u ono s čim će se nastaviti u radu. S obzirom da se u ovom radu htjelo staviti naglasak na suvremeno društvo, odnosno susretanje s diskriminacijom prilikom modernizacije, jasnije će se govoriti o diskriminaciji osoba s invaliditetom zbog prostorne nepristupačnosti, na tržištu rada, politici te obrazovanju.

Ključne riječi: diskriminacija, osobe s invaliditetom, stereotipi, negativna uvjerenja

Discrimination of persons with disabilities in modern society

Abstract: This paperwork explains the discrimination and its forms faced by people with disabilities. An effort is made to define the concept of disability, persons with disabilities, and discrimination, and to clarify what it implies in the case of specific behavior that is discriminatory. Furthermore, a historical overview is mentioned according to the position of persons with disabilities for a better chronological picture of the treatment of this vulnerable group since ancient times. In the general part, all possible forms that result in separation or putting people with disabilities in a worse position are highlighted. Attitudes and prejudices against people with disabilities most often cause collective discrimination in society, which sees people with disabilities as powerless. Individual researches will give a brief insight into what will be continued in the work. Considering that in this paper we wanted to emphasize contemporary society, that is, the encounter with discrimination during modernization, we will speak more clearly about discrimination of persons with disabilities because of spatial inaccessibility, in the labor market, politics and education.

Key words: discrimination, people with disabilities, stereotypes, negative attitudes

Izjava o izvornosti

Ja, Paula Moretti pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Paula Moretti

Datum: 14. srpnja, 2022.

UVOD

Osobe s invaliditetom su osobe sa dugotrajnim tjelesnim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima, koje u interakciji s različitim životnim preprekama mogu sprječavati njihovo ravnopravno sudjelovanje u društvenom životu (Dadić i sur., 2018). Položaj osoba s invaliditetom mijenjao se tijekom vremena, prošavši kroz različite etape, najprije od prapovijesti u kojoj je položaj osoba s invaliditetom bio bolji nego što bi se to očekivalo, preko srednjeg vijeka, u kome je strah od invalidnosti doveo do lišavanja i odbacivanja, pa sve do modernog doba, kada se slika tjelesne i psihičke invalidnosti ubrzano mijenjala. Danas osobe s invaliditetom čine sve brojniju i prepoznatljiviju populaciju koja sve više dobiva na značaju.

Neosporna je činjenica da osobe s tjelesnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom spadaju u ugroženije društvene skupine te da su izložene diskriminaciji, različitim socijalnim i psihološkim preprekama, koje smanjuju mogućnost njihovog aktivnog sudjelovanja u društvu, ostavljajući brojne negativne posljedice na kvalitetu njihovog života. Za ovu skupinu karakteristična je izoliranost, nedovoljna uključenost, a nije rijetkost ni činjenica da se na osobe s invaliditetom gleda s dozom straha, podsmijehom i sažaljenjem. Navedeni negativni stavovi društva prema osobama s invaliditetom uglavnom su posljedica nedovoljne informiranosti, manjka kontakta s osobama s invaliditetom, povijesnih i društvenih događanja koja su imala utjecaj na kreiranje takvih stavova i uvjerenja. Također, takva mišljenja i stavovi doneseni su često bez prethodnog razmišljanja o tome, nefleksibilni su i neotporni na promjene, a najčešće ih prati osuđivanje, podcjenjivanje i etiketiranje osoba s invaliditetom. Izazovi sa kojima se suočavaju osobe s invaliditetom su brojni. Najvidljivija forma diskriminacije prisutna je u fizičkom okruženju i arhitektonskim preprekama. Također, još jedan od ključnih problema pripadnika ove populacije odnosi se na diskriminaciju na tržištu rada. Problemi koji se odnose na ostvarivanje prava na rad uzrokovani su ostvarivanjem prava na obrazovanje, a problemi s kojima se susreću djeca s invaliditetom u području obrazovanja, osobito u pogledu njihove inkluzije i osiguravanja odgovarajuće podrške i dalje su prisutni.

Odabir navedene teme vezan je za činjenicu da su osobe s invaliditetom skupina u društvu koja je izložena različitim oblicima diskriminirajućeg ponašanja,

čime se smanjuje mogućnost njihovog aktivnog i ravnopravnog sudjelovanja u različitim sferama društvenog života. Nadalje, motivacija za ovu temu utemeljena je na želji da se podigne razina svijesti o položaju osoba s invaliditetom i upoznavanje s diskriminacijom kao, nažalost, sve češćom pojavom u društvu. Rad će biti podijeljen u tematske cjeline koje uključuju određenje invaliditeta, povijesni pregled te diskriminaciju i njenu pojavnost u različitim društvenim poljima. Cilj ovog rada je sistematizirati ključne oblike diskriminacije osoba s invaliditetom, uključujući i područja u kojima se ona najčešće javlja. U zaključku će se navesti krajnja razmišljanja i zaključci, a popis literature sadržavat će sve korištene izvore koji su zaslužni za pisanje ovog rada.

1. ODREĐENJE INVALIDITETA

Dadić i sur. (2018.) navode da riječ invaliditet potiče od latinske riječi *invalidus*, što znači nevrijedan, nesposoban, nejak, nemoćan, slab, te da invaliditet, u manjoj ili većoj mjeri, ima stigmatizirajući i omalovažavajući predznak, odnosno da je riječ o ljudskom ograničenju zbog kojeg osoba postaje stigmatizirana u društvu. Danas ne postoji suglasnost u pogledu definiranja pojma invaliditeta, jer različiti dokumenti i autori, na sebi svojstven način, definiraju invaliditet. Promjene i izmjene u terminologiji ovise primjerice i o provedenim reformama, kao što se to odrazilo 1998. za vrijeme reforme mirovinskog osiguranja u RH (Rismondo, 2000.). Ovisno o sustavu unutar kojeg promatramo invaliditet on će u svakom od njih biti različito definiran, te ne postoji općeprihvaćena i jedinstvena definicija invaliditeta (Leutar i Buljevac, 2020.).

Najznačajniji dokument međunarodnog javnog prava kojim se osobama s invaliditetom osigurava uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakim osnovama kao i svim drugim ljudima je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (Škorić, 2017.). Sukladno Zakonu o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, invaliditet možemo shvatiti kao koncept koji je i dalje u svom razvitku. On se pojavljuje (Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/2007., 5/2008., čl. 2.) kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline te iz prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugim ljudima. Gadžo-Šašić (2020.) zaključuje da je kod ovakve definicije naglasak stavljen na različite društvene barijere sa kojima se susreću osobe s invaliditetom i koje ih sprječavaju i ometaju da budu ravnopravni članovi društva. Kako se navodi u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, osobe sa invaliditetom su „osobe koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja u zajedničkom djelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati puno i učinkovito sudjelovanje ovih osoba u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“ (Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/2007., 5/2008., čl.1.).

Nadalje, hrvatsko zakonodavstvo invaliditet opisuje i unutar drugih propisa. Primjerice, Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom NN 63/22 čl.2.) osobu s invaliditetom predstavlja kao osobu koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s raznim preprekama mogu sprječavati njeno puno sudjelovanje u društvu. Prema Konvenciji o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom donesenoj 1983. godine, osoba s invaliditetom definira se kao „pojedinač sa smanjenim mogućnostima zaposlenja, održanja zaposlenja i napredovanja uslijed utvrđenog mentalnog ili tjelesnog oštećenja“ (Dadić i sur., 2016.:65) Svjetska zdravstvena organizacija je 1980. godine usvojila Međunarodnu klasifikaciju oštećenja, invaliditeta i hendikepa kojom je definiran invaliditet kao „bilo kakvo ograničenje ili nedostatak sposobnosti za obavljanje neke aktivnosti na način ili u opsegu koji se smatra normalnim za ljudsko biće“ (Karkelja Omerović, 2012.:4) Svjetska zdravstvena organizacija 2001. godine revidirala je Međunarodnu klasifikaciju oštećenja, invaliditeta i hendikepa i promijenila joj naziv u Međunarodnu klasifikaciju funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja, koja termin „invaliditet“ predstavlja kao „rezultat međusobne interakcije oštećenja i negativnih utjecaja socijalne okoline“ (Dadić i sur., 2018.:65)

Još jedan međunarodni dokument zaštite prava osoba s invaliditetom je Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom iz 1975. godine. U ovoj deklaraciji, (Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, NN 47/2005.) osoba s invaliditetom definira se kao svaka ona osoba koja je zbog svog mentalnog ili tjelesnog oštećenja, neovisno je li on privremene prirode, trajan, prošli, sadašnji ili budući, urođen ili stečen tijekom života, izgubila ili odstupa od očekivane tjelesne ili fiziološke strukture te ima ograničene sposobnosti za obavljanje određenih aktivnosti koje se smatraju uobičajene za ostale članove društva.

2. POVIJESNI PREGLED SHVAĆANJA OSOBE S INVALIDITETOM

Stavovi prema osobama s invaliditetom mijenjali su se kroz povijest. U prošlosti gleda se u prvobitnim zajednicama prema njima nije bilo prihvatljivo (Zovko, 1999.) Stav društva prema osobama s invaliditetom bio je određen shvaćanjima pojedine sredine, kulturnim, materijalnim i duhovnim stavovima vremena u kojem je osoba s invaliditetom živjela. Društveni odnos prema osobama s invaliditetom ovisio je o različitim faktorima poput društvenog uređenja, zakonske regulative, razine ekonomske moći, religije i razvoja znanosti. Njihov tretman nije bio jednak tretmanu osoba bez invaliditeta (Gadžo-Šašić, 2020.). Društvene norme i životni standard u društvu mogu se referirati na to na koji se način gleda na osobe s invaliditetom (Berkson, 2004., prema Leutar i Buljevac, 2020.).

Osobe s invaliditetom tijekom povijesti morale su se boriti protiv stoljećima ustaljenih pretpostavki, štetnih stereotipa i iracionalnih strahova. Stigmatizacija invaliditeta rezultirala je društvenom i ekonomskom marginalizacijom što je dovodilo do siromaštva osoba s invaliditetom (Adl Education, 2022.).

U doba neolitika plemena su vjerovala da su osobe s invaliditetom opsjednute duhovima (Mackelprang, 1996.).

U antičko doba uglavnom dominira netolerantan stav prema osobama s invaliditetom, jer je izgled osobe s invaliditetom u velikoj mjeri odudarao od antičkog kulta ljepote i zdravog tijela koji se posebice njegovao, zbog čega su osobe s invaliditetom često bili izvrgavani podsmijehu i javnom podrugivanju (Gadžo-Šašić, 2020.).

U srednjem vijeku osobe s invaliditetom su bile čest prizor. Većina ih je mogla živjeti i raditi u svojim zajednicama, a o njima su se brinule i njihove obitelji i članovi crkve (Squire, 2016.).

Netolerantan stav prema osobama s invaliditetom u srednjem vijeku se mijenja zahvaljujući crkvi i crkvenom učenju (Mirić, 2018.).

U razdoblju od sredine 14. do početka 16. stoljeća, odnosno u doba humanizma i renesanse, primjetan je humaniji odnos prema osobama s invaliditetom (Zovko, 1999.).

Novi vijek je donijeo i prve bolnice i prihvatilišta za osobe sa različitim vrstama invaliditeta (Mirić, 2015.).

U 19. vijeku dolazi do znatno humanijeg odnosa prema osobama s invaliditetom (Gadžo-Šašić, 2020.). U ovom periodu su osnivane i prve organizacije civilnog društva čija je osnovna uloga pružanje pomoći i briga o osobama s invaliditetom (Mirić, 2015.).

Prema Gadžo-Šašić (2020.) do velikih je promjena u položaju osoba sa invaliditetom došlo u 20. stoljeću. Ako se izuzme izrazito nehuman stav i tretman svih kategorija osoba s invaliditetom tijekom Drugog svjetskog rata, može se reći da je 20. stoljeće u kojem dolazi do institucionalizacije ljudskih prava osoba sa invaliditetom. Izmijenjen je i pristup proučavanja invaliditeta. Od 70-ih godina 20. stoljeća javlja se ideja o potpunoj integraciji osoba s invaliditetom u sve sfere života u zajednici (Gadžo-Šašić, 2020.). Međutim, Mirić (2015.) napominje da, iako je svih ovih proteklih godina učinjeno mnogo na stvaranju inkluzivnog društva, osobe sa invaliditetom se i danas susreću sa brojnim poteškoćama i diskriminacijom u svim područjima društvenog života. Neuključivanjem osoba s invaliditetom u svakodnevne društvene aktivnosti utječe se na kvalitetu i način njihovog života, ali i života svih ostalih članova njihove obitelji. Jedino se kontinuiranim naporima društva u cjelini može poboljšati njihov položaj u društvu (Mirić, 2015.)

3. KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

Prema United Nations (2022.) Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i njezin Fakultativni protokol usvojeni su 13. prosinca 2006. godine u sjedištu Ujedinjenih naroda, točnije u New Yorku. U periodu kada je po prvi puta otvorena za potpisivanje imala je najveći broj potpisnica Konvencije i Protokola u povijesti svih UN-ovih konvencija na dan samog otvaranja. Potvrđuje da osobe s invaliditetom moraju uživati sva ljudska prava i temeljne slobode te je desetljećima nastojala promijeniti stavove i pristup prema osobama s invaliditetom (United Nations, 2022.).

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj usvojena je odlukom Sabora na temelju članka 88. njenog Ustava, odnosno datuma 6. lipnja, 2007. godine (Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/2007., 5/2008.).

Autorice Korać Graovac i Čulo (2011.) navode kako je Konvencija zahtijevala zajedničko i efikasno djelovanje mnogih vlada, međunarodnih organizacija, članova civilnog društva koje su težile zaštiti i promicanju prava osoba s invaliditetom. Nadalje, prema istim autoricama, bez obzira što je Konvencijom uspostavljeno više alata koji su potrebni za ostvarenje njenih ciljeva, u njenoj Preambuli ističe se kako se osobe s invaliditetom i dalje nalaze pred određenim preprekama koje zaključno mogu dovesti do raznih oblika diskriminacije jer i dalje nisu viđene kao ravnopravne osobe u društvu te se krše njihova ljudska prava.

Konvencija uključuje (Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU 6/2007., 5/2008. čl.1.) „promicanje, zaštitu i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom te promicanje i poštivanje njihovog urođenog dostojanstva”.

Prema UNICEF (2009.) osobe s različitim vrstama oštećenja iz brojnih zemalja zajedno sa svojim nadležnim tijelima pridonijele su stvaranju i izradi navedene Konvencije. Vođeni su idejama uspješno provedenih politika i propisa koje su za cilj imale potpunu integraciju osoba s invaliditetom što je podrazumijevalo njihovu uključenost na tržište rada, obrazovanje i druga područja ljudskog života. Neka od prava koja se jamče i zahtijevaju Konvencijom prethodila su i u nekim ranijim dokumentima kao što je primjerice, Opća deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija o pravima djeteta i drugi međunarodni ugovori (UNICEF, 2009.).

Konvecija ističe i svoja opća to jest temeljna uvjerenja (Zakon o potvrđivanju Konvecije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/2007., 5/2008., čl.3.):

1. poštivanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije uključujući slobodu osobnog izbora i neovisnost osoba,
2. nediskriminacija,
- 3.puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo,

4. poštivanje razlika i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti,

5. jednakost mogućnosti,

6. pristupačnost,

7. jednakost između muškaraca i žena,

8. poštivanje razvojnih sposobnosti djece s teškoćama u razvoju i poštivanje prava djece s teškoćama u razvoju na očuvanje vlastitog identiteta.

Grbić (2019.) navodi kako su prava iz Konvencije o pravima osoba s invaliditetom kojima se nastoji iskorijeniti diskriminacija svoj temelj pronašla u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima te Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Njihovo međudjelovanje važno je jer se te skupine prava moraju zajedno ostvarivati i djelovati kako bi osobe s invaliditetom uživale svoj ravnopravan položaj (Grbić, 2019.).

4. NEGATIVNI STAVOVI I STEREOTIPI U ODNOSU NA OSOBE S INVALIDITETOM

„Stav je stečena, relativno trajna i stabilna, organizacija pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu” (Petz, 1992., prema Leutar i Štambuk, 2006.).

Prema Stangor i suradnicima (2014.) svako ljudsko biće ima različite stavove, uključujući one o obitelji i prijateljima, političkim osobama, pravima na pobačaj, terorizmu, sklonostima prema glazbi i još mnogo toga. Svaki stav ima svoje jedinstvene karakteristike i ne postoje dva stava koji nam dolaze niti utječu na nas na potpuno isti način (Stangor i sur., 2014.).

Stereotip možemo definirati kao vrstu generalizacije koja se odnosi na grupu ljudi (Zavod za javno zdravstvo, 2021.). Općenito se odnosi na iste karakteristike bez obzira na razlike koje postoje među članovima. Stereotipi najčešće predstavljaju odraz nečeg što dolazi iz vjerovanja unutar kulture kojoj pojedinac pripada (Zavod za javno zdravstvo, 2021.).

Prema Momene (2015.) u prošlosti su osobe s invaliditetom često bile stereotipizirane na razne načine. Zbog nedostatka točnih informacija i negativnih percepcija oko osoba s invaliditetom, mnoge osobe s tim karakteristikama još uvijek se osjećaju izolirano i neshvaćeno. Neki od stereotipa su (Momene, 2015.):

- a) Osobe s invaliditetom zaslužuju sažaljenje
Invalidnost mnogi ljudi percipiraju kao osobnu tragediju i iz tog razloga osobe s invaliditetom zaslužuju sažaljenje od drugih. Osobe s invaliditetom često se smatraju tragičnim osobama koje bi društvo trebalo sažalijevati.
- b) Osobe s invaliditetom ne mogu voditi produktivan i ispunjen život
Sljedeći ovaj stereotip, pretpostavlja se da osobe s invaliditetom ne mogu imati dobru kvalitetu života. Promiče uvjerenje da osobe s invaliditetom neće moći imati obitelj, dobiti dobar posao ili preuzeti odgovornosti. Fokus je i dalje stalno na oštećenju osobe, a ne na njezinim sposobnostima.
- c) Osobe s invaliditetom su bolesne i stalno proživljavaju bol
Mnogi ljudi vide osobe s invaliditetom kao pod stalnom agonijom i bolom. Oni invaliditet vide kao bolest koju treba popraviti, abnormalnost koju treba ispraviti ili

izliječiti. No, treba napomenuti da su osobe s invaliditetom poput osoba bez invaliditeta, povremeno se razbole ili ponekad mogu imati bolove.

d) Osobe s invaliditetom vezane su za invalidska kolica

Mnogi ljudi još uvijek pretpostavljaju da su invalidska kolica izvor života za osobe s invaliditetom bez kojih ne mogu živjeti ispunjen život. Nažalost, osobe s invaliditetom obično sebe ne doživljavaju kao vezane za svoja invalidska kolica.

e) Osobe s invaliditetom su hrabre, herojske i inspirativne za život sa svojim invaliditetom.

Osobe s invaliditetom se često predstavljaju kao nadljudi koji su hrabri i svladavaju poteškoće. Prema ovoj pretpostavci, osobe s invaliditetom su pod ogromnim pritiskom da budu raspoložene, susretljive i spremne da "izvuku najbolje iz svojih okolnosti".

f) Osobe s invaliditetom su bespomoćne i ovisne o drugima

Prema ovom stereotipu, osobe s invaliditetom treba sažalijevati jer se cijeli život oslanjaju na druge i zahtijevaju pomoć od njih.

Povijesno gledano, dobrotvorne organizacije su koristile ovu ideju za prikupljanje donacija.

g) Osoba s invaliditetom se treba bojati

Osobe s invaliditetom su kroz povijest bile povezane s vješticiarstvom. Invalidnost se često doživljava kao znak upozorenja kojeg se treba bojati. To pomaže objasniti zašto su osobe s invaliditetom često mete mržnje, nepovjerenja i nasilja. Na njih se gleda kao na opasnost za sebe, druge i svoju zajednicu. Posebno se to odnosi na one koji imaju mentalna oštećenja.

5. DISKRIMINACIJA – POJAM I POJAVNI OBLICI

Pojam diskriminacije poznat je u ljudskoj civilizaciji od davnina. Prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije (Zakon o suzbijanju diskriminacije, NN 85/2008., čl.1.) diskriminacija je stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po osnovu rasne ili etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog i drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog

stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije.

Diskriminacija temeljem invaliditeta (Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN 6/2007, 5/2008., čl.2.) podrazumijeva svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje na osnovi invaliditeta koje za cilj ima poništiti temeljna prava i slobode te osobe ili spriječiti da ih ta osoba uživa na svim područjima kao što su ekonomsko područje, socijalno, kulturno, društveno na način koji je ravnopravan s ostalima u društvu.

Osnovni oblici diskriminacije su prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN 85/2008.), izravna i neizravna diskriminacija, uznemiravanje i spolno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i propuštanje razumne prilagodbe, segregacija, viktimizacija kao i teži oblici diskriminacije.

Prema Grbić i suradnicima (2012.) izravna diskriminacija predstavlja svako postupanje uvjetovano nekim od osnova diskriminacije Zakona o suzbijanju diskriminacije. Dakle, bit izravne diskriminacije je u tome da se „pojedinaac ne tretira sukladno svojim vrijednostima već biva tretiran nepovoljno jer je pripadnik neke grupe“ (Grbić i sur., 2012.:669). Kao primjer ovakvog oblika diskriminacije može se navesti situacija gdje poslodavac odbija ponuditi posao kvalificiranoj osobi s invaliditetom koja ima i radnog iskustva, samo zbog toga što ne želi zaposliti osobu primjerice s oštećenjem vida. (Grbić i sur., 2012.)

Za razliku od izravne diskriminacije, neizravna diskriminacija rezultira primjenom odredbe, kriterija ili prakse koje su po sebi naizgled neutralne, ali koje mogu staviti osobe u nepovoljniji položaj zbog njezina određenog obilježja, statusa, opredjeljenja, uvjerenja ili vrijednosnog sustava, koji čine temelje za zabranu diskriminacije, osim u slučajevima koji su opravdani zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primjerena i nužna (Zakon o suzbijanju diskriminacije, NN 85/2008., čl. 2. st. 2.) Neizravna diskriminacija vrlo je čest oblik diskriminacije iako se teže uočava, a samim tim i spriječava (Vasiljević, 2014.).

Kao vrstom diskriminacije smatra se i uznemiravanje te spolno uznemiravanje. Prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN 85/2008., čl.3., st.1.), uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od zakonom zabranjenih osnova koje

ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, a koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Spolno uznemiravanje prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN 85/2008 čl.3., st.2.) je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje spolne naravi koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće, omalovažavajuće ili uvredljivo okruženje.

Poticanje na diskriminaciju podrazumijeva neomogućavanje osobama s invaliditetom korištenja javno dostupnih resursa, sudjelovanja u javnom i društvenom životu te pristupa radnom mjestu i odgovarajućih uvjeta rada (Zakon o suzbijanju diskriminacije, NN 85/2008., čl. 4. st. 2.).

U čl. 6. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/2008., čl.6) su dalje predviđeni teški oblici diskriminacije (diskriminacija po osnovu dva ili više obilježja – višestruka diskriminacija, diskriminacija koja je izvršena više puta – ponovljena diskriminacija i diskriminacija koja se čini u duljem vremenskom razdoblju – produljena diskriminacija).

Viktimizacija predstavlja posljednji oblik diskriminacije prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN 85/2008, čl.7.). Javlja se kada se osoba koja je prijavila diskriminaciju dovodi u nepovoljan položaj zbog toga (Zakon o suzbijanju diskriminacije, NN 85/2008 čl.7).

„Razumna prilagodba“ je prilagodba ili izmjena koju osigurava poslodavac kako bi omogućio da osoba s invaliditetom uživa u jednakim mogućnostima zapošljavanja kao pojedinci bez invaliditeta (Blanchard i Walker, 2022.).

6. DISKRIMINACIJA OSOBA S INVALIDITETOM

Iz prethodnog dijela rada vidjeli smo da je povijest prepuna negativnih stavova društva o invaliditetu. To je za posljedicu, objašnjava Žeželj (2021.) stvorilo negativne osjećaje poput straha, odbojnosti, sažaljenja prema osobama s invaliditetom i najčešće se iskazuju prilikom kontakta s osobom koja ima invaliditet. Jedna od čestih prepreka s kojima se susreću osobe s invaliditetom i koja može predstavljati veći problem nego sam invaliditet osobe jest diskriminacija (Žeželj, 2021.).

Invaliditet je među najvažnijim karakteristikama koje izazivaju ranjivost osobe, a u sebi nosi potencijal izlaganja osobe, u isto vrijeme, siromaštvu, diskriminaciji, zlostavljanju ili mučenju, a često, kao posljedicu oštećenja, nesposobnost te osobe da na bilo koji način odgovori na nedjela s kojima je suočena (Baciu i Lazar, 2017.) Prema Baciu i Lazar (2017.) trenutno u svijetu živi više od 1 milijarde osoba s invaliditetom, što ih čini najvećom svjetskom manjinom (15% ukupne populacije). No, napredak u osiguranju prava osoba s invaliditetom, čak i u najrazvijenijim gospodarstvima svijeta, ne služi na čast našem sadašnjem civilizacijskom stupnju (Baciu i Lazar, 2017.).

Mattila i Papageorgiou (2017.) navode kako se pojam „invaliditet“ koristi za opisivanje ljudi u odnosu na druge prema nedostatku sposobnosti ili određene karakteristike. U širem smislu, prema istim autorima, invaliditet se uvijek definira u širem društvenom kontekstu. Drugim riječima, invaliditet je društvena konstrukcija koja pretvara zdravstveno stanje u društvenu patologiju koja može ograničiti osobu da učinkovito funkcionira u svom društvu (Mattila i Papageorgiou, 2017.). Diskriminacija onesposobljava i stigmatizira osobe s invaliditetom na mnogo načina i u različitim područjima društvene sfere (Mattila i Papageorgiou, 2017.).

Diskriminacija osoba s invaliditetom ujedno je jedna od najgorih društvenih stigmi koju društvo nije uspjelo prevladati. Žene, muškarci i djeca s invaliditetom prečesto su među najmarginaliziranijima u svim društvima i suočavaju se s jedinstvenim izazovima u uživanju svojih ljudskih prava (Marumoagae, 2011.). Prema Marumoagae (2011.) potrebno je razumjeti kako kulturne, društvene, fizičke i druge prepreke i dalje sprječavaju osobe s invaliditetom da uživaju svoja ustavna prava na jednakost, slobodu i ljudsko dostojanstvo. Poželjno je da društvo u cjelini i vlada zajedno rade na uklanjanju ovih prepreka. Tvrdi se da većina osoba s invaliditetom može živjeti neovisan i produktivan život, osobito ako imaju pristup mogućnostima, resursima, okruženjima i tehničkim pomagalicama koji im omogućuju neovisnost, dostojanstvo, samodostatnost i odgovornost (Marumoagae, 2011.).

Tijekom 2021. godine Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj podnijeto je ukupno 254 pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta od kojih se najveći broj, čak njih 143, odnosilo na utvrđivanje kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije i Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2021).

Najviše pritužbi zbog diskriminacije na osnovu invaliditeta tijekom 2021. godine odnosio se na pristup dobrima i uslugama (N=40), zatim u području obrazovanja (N=29), socijalne skrbi (N=15) te rada (N=13) i zapošljavanja (N=11) (Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2021).

6.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Osobe s invaliditetom predstavljaju jednu od najvećih manjina na svijetu, ali i jednu od najranjivijih društvenih skupina. „Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj živi 586 153 osobe s invaliditetom, što je oko 14,4% ukupne populacije, dok je prema procjenama UN-a, svaki deseti stanovnik svijeta u nekoj mjeri osoba s invaliditetom,, (Benjak, 2021.:4).

Raznovrsnost i brojnost problema s kojima se svakodnevno suočavaju osobe s invaliditetom svrstavaju se u jednu od ugroženijih grupa stanovništva u svim sferama društvenog života. U nastavku biti će prikazan kratak pregled hrvatske i međunarodne literature o diskriminaciji osoba sa invaliditetom.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom, jedna je od najgorih društvenih stigmi koja je i dalje prisutna u društvu. Marumoagae (2012.) napominje da su žene, muškarci i djeca sa invaliditetom vrlo često među najmarginiziranijim u svim društvima te da se suočavaju sa jedinstvenim izazovima u uživanju svojih ljudskih prava. U odnosu na populaciju bez invaliditeta, kod osoba s invaliditetom primjetne su velike razlike prilikom zapošljavanja, osobnog dohotka zaposlenih, aktivnostima izvan kuće, kao i u slobodno vrijeme, prijevozu, dostupnosti zdravstvene zaštite, i općenito govoreći, cjelokupnoj kvaliteti života (Taylor, 1999., prema Leutar i Milić Babić, 2008.).

Mirić (2015.) iznosi problem diskriminacije prema osobama s invaliditetom, prisutnu u jeziku i govoru, odnosno problem korištenja politički nekorektne terminologije. Naime, danas su u upotrebi različiti termini za označavanje osoba s nekim oblikom invaliditeta (invalidi, osobe sa posebnim potrebama, hendikepirani, cerebralci, gluhi, slijepi, daunovci, itd.). Svi ovi termini smatraju se uvrjedljivim i imaju negativno, pogrдно i uznemirujuće značenje, navodi Mirić (2015.). Nasuprot tome, termin osoba s invaliditetom naglašava da je to prvenstveno osoba, a da je

invaliditet samo još jedna od karakteristika te osobe, tj. dio njenog identiteta (Mirić, 2015.).

Promatranje žena s invaliditetom na području tržišta rada prema (Bristol i Haničar, 2011.) ukazuje na njihovu izloženost trostrukoj diskriminaciji. Nedovoljna senzibilnost poslodavaca za zapošljavanje osoba s invaliditetom rezultira marginalizaciji ove skupine te njihovo doživljavanje kao nepoželjne radne snage. Ekonomska ugroženost rezultat je slabije plaćenosti jednakog rada, dok rodna diskriminacija podrazumijeva selekciju radnica osoba s invaliditetom na točno određena radna mjesta (Bristol i Haničar, 2011.).

Prema Mattila i Papageorgiou (2017.) studije o odazivu birača u SAD-u pokazuju da osobe s invaliditetom imaju odziv od tri do 20 postotnih bodova niži od opće populacije, ovisno o izborima i vrsti invaliditeta. Osobe s invaliditetom u SAD-u također su prijavile da su imale problem s registracijom glasača ili problem s opremom za glasanje (Mattila i Papageorgiou, 2017.).

6.2. Diskriminacija osoba s invaliditetom s obzirom na prostornu nepristupačnost

Najočiglednija i najvidljivija forma diskriminacije i isključivanja osoba s invaliditetom, točnije onemogućavanja sudjelovanja u društvenim aktivnostima je prisutno u fizičkom okruženju i arhitektonskim barijerama (postojanje stepenica, uska vrata, nepostojanje dizala i kosih rampi, nepristupačan javni prijevoz, nepostojanje parking mjesta, nepristupačni toaleti i sl.) (Rawski, 2017.).

Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN 78/2013., čl. 1.) propisuju se „uvjeti i način osiguranja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti u građevinama javne i poslovne namjene te osiguranja jednostavne prilagodbe građevina stambene i stambeno-poslovne namjene“. Pristupačnost fizičkog okruženja je jako velika prepreka za osobe s invaliditetom, budući da onemogućavanje kretanja ili pristupa objektima i površinama onemogućava ostvarivanje drugih ljudskih prava, posebno onih iz ključnih područja života svakog građanina (komunikacije, informacije, kultura, obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita, osobni integritet, rekreacija, sport, političke aktivnosti) (Mastikosa i Vučenović, 2011.). Zbog toga je osobama s invaliditetom neophodno osigurati pristupačne građevine koje imaju

rampu, stubište, dizalo, vertikalno podiznu platformu, koso podiznu sklopivu platformu, prilagođeni ulazni prostor, prilagođeni WC, toalet i kupaonicu, kuhinju, sobu, učionicu, radni prostor, parkirališno mjesto, javnu pješačku površinu i sl. (Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, NN 78/2013., čl.4.).

Vitez (2019.) ukazuje da osiguranjem nesmetane i sigurne kretnje osobama s invaliditetom kreira se samostalnost odnosno nezavisnost te postiže efikasna integracija i participacija osoba s invaliditetom u društvu. Prema Izvješću o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2021. godinu najčešće pritužbe osoba s invaliditetom iz mnogih sredina u Republici Hrvatskoj ukazuju na nepristupačnost vozila u javnom prometu (željeznica, plovila, autobusa), nedostatak prilagođenih kombi vozila u jedinicama lokalne samouprave koje imaju organizirani javni prijevoz za osobe s invaliditetom, nepristupačnost autobusnih i željezničkih kolodvora, kao i nepropisno parkiranje i zlouporaba znaka pristupačnosti (Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2021.). Prema navedenom izvješću značajan problem i dalje predstavlja pristupačno stanovanje to uključuje fizičke prepreke do predrasuda sustanara i predstavnika stanara, kao i pitanja stambenog zbrinjavanja.

Naposljetku, važno je istaknuti kako je čovjek po prirodi mobilno biće (Košpić i Lulić Drenjak, 2021.). Isti autori navode kako arhitektonske prepreke mogu nekim osobama otežati svakodnevni život ako im je kretanje ograničeno ili potpomognuto ortopedskim pomagalom. Primjerice potreban im je lak pristup sportskom objektu ako žele igrati, gledati ili navijati za svoj omiljeni tim. Pristup s ceste, ulaz u objekt, teren, gledalište i pristup toaletu temeljne su komponente pristupačnosti (Košpić i Lulić Drenjak, 2021.)

6.3. Diskriminacija osoba s invaliditetom na tržištu rada

Diskriminacija, odnosno isključivanje osoba s invaliditetom, prisutni su i na tržištu rada. Leutar i Milić Babić (2008.) napominju da nezaposlenost lica s invaliditetom pogađa sve zemlje, posebice one nerazvijene, zemlje u razvoju te tranzicijske zemlje.

Konvencija Međunarodne organizacije rada (MOR-a, br. 159) koja se odnosi na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje (osoba s invaliditetom) kaže da svaka

država ima odgovornost osigurati, zadržati i unaprijediti odgovarajuće zaposlenje za osobe s invaliditetom, kako bi osigurala njihovu integraciju u društvo (Parlais, 2013.).

Vitez (2019.) glavni problem vezan za zaposlenje osoba s invaliditetom vidi u pružanju novčane socijalne pomoći osobama s invaliditetom umjesto da država poduzme odgovarajuće mjere koje će djelovati u smislu poticanja zapošljavanja osoba s invaliditetom. U Hrvatskoj je evidentno otežano zapošljavanje osoba s invaliditetom, koji tada padaju na teret roditelja ili službi socijalne skrbi (Leutar i Milić Babić, 2008.). Kako Leutar i Milić Babić (2008.) objašnjavaju, osobe s invaliditetom su veoma heterogena grupa koja teško dobiva posao, a lako ga gubi, prije svega zbog izrazito velikih predrasuda ostatka populacije prema njima, negativnih stavova, ignoriranja, omalovažavanja, ali i zbog konkurencije „zdrave“ radne snage. Kao zaključno razmatranje, Leutar i Milić Babić (2008.) navode da je nezaposlenost osoba s invaliditetom posljedica negativnog stava društva prema njima, a ne njihove nesposobnosti za rad.

Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 32/2020., čl. 8. st. 1.), u Republici Hrvatskoj svi poslodavci koji zapošljavaju najmanje 20 radnika, na primjerenom radnom mjestu i uvjetima rada, dužni su zaposliti određeni broj osoba s invaliditetom. Broj osoba s invaliditetom koje poduzetnik treba zaposliti (kvota) ne može biti manja od 2% niti veća od 6% od ukupnog broja zaposlenih radnika (Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, NN 32/2020., čl. 8. st. 4.). Međutim, ukoliko poslodavac nema obvezu zaposliti osobu s invaliditetom, ali ipak svojevrijem zapošljavaju osobe s invaliditetom kao i poslodavci koji zapošljavaju više osoba od minimalne kvote imaju pravo na nagradu (Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, NN 32/2020., čl. 8. st.8.).

Marumoagae (2012.) napominje da su osobe sa invaliditetom i danas, a ne samo u prošlosti, izložene „neopravdanim“ percepcijama poslodavaca, što dovodi do njihove kontinuirane diskriminacije i marginalizacije na tržištu rada. Diskriminacija i marginalizacija osoba s invaliditetom velikim dijelom proizilazi iz pristranih stavova i nedostatka svijesti i znanja, a ne samo zbog nedostatka ekonomskih resursa (Marumoagae, 2012.).

Najčešći primjer diskriminacije osoba s invaliditetom na radnom mjestu je neomogućavanje razumne prilagodbe odnosno radno mjesto ne prilagođava se osobama s invaliditetom, kao i nezapošljavanje osobe zbog njenog invaliditeta ili minimalna primanja osobe s invaliditetom za jednak rad u odnosu na njihove kolege bez invaliditeta (Osobe s invaliditetom na otvorenom tržištu rada, 2012.).

U sadašnjem dobu neviđene afirmacije ljudskih prava, dokumentirana ranjivost osoba s invaliditetom u društvu i na tržištu rada zahtijeva specifične ciljane mjere koje će nam omogućiti univerzalno rješavanje izazova s kojima se suočavamo, u našem nastojanju da stvorimo uključivo i kohezivno društvo (Baciu i Lazar, 2017.). Kako bi se postigla svrha osiguranja jednakih prava i mogućnosti za osobe s invaliditetom, razvijen je niz „pravnih instrumenata“ na međunarodnoj razini, dok su i na nacionalnoj razini potkrijepljeni posebnim zakonodavstvom protiv diskriminacije na temelju invaliditeta (Baciu i Lazar, 2017.).

Osobe s invaliditetom imaju važnu ulogu kako bi dale pozitivan doprinos na radnom mjestu. Prema Marumoagae (2011.) smatra se da se osoba s invaliditetom razvija u dobro prilagođenog, produktivnog radnika u atmosferi prihvaćanja, suradnje i dobre volje. Osobe s invaliditetom također se potiču da se predstavljaju kao odgovarajuće kvalificirane osobe sposobne obavljati dužnosti relevantne za posao za koji bi se prijavile, uz razumnu prilagodbu ako je potrebno (Marumoagae, 2011.).

6.4. Diskriminacija osoba s invaliditetom u području obrazovanja

Obrazovanje je važno za svu djecu ali još više za djecu s teškoćama u razvoju čije društvene i ekonomske mogućnosti mogu biti ograničene (Aron i Loprest, 2012.). U području obrazovanja osobe s invaliditetom susretaju se s raznim oblicima diskriminacije kao što su to izravna, neizravna, propuštanje razumne prilagodbe, uznemiravanje i dr. Primjerice, isključenje djeteta s autizmom sa školskog izleta zbog predrasuda kako neće moći sudjelovati u aktivnostima predstavlja oblik izravne diskriminacije, dok bi neizravnu prepoznali u slučaju da škola u svom pravilniku ima odredbu o suspenziji prilikom kršenja školskih pravila u ponavljanju od 3 puta (National Autistic Society, 2020.). Djeca s autizmom sklonija su kršiti pravila, a da toga nisu ni svjesna zbog osjećaja tjeskobe ili stresa u slučaju da njihove potrebe nisu zadovoljene. Primjena te politike bez fleksibilnosti neizravna je diskriminacija na

temelju invaliditeta, osim u slučaju posebnog opravdanja škole (National Autistic Society, 2020.). Prepreke koje utječu na diskriminaciju odnosno isključivanje djece i mladih s invaliditetom su: nedovoljna educiranost odgojitelja i učitelja, postojanje straha, nevjerice i predrasuda te mali broj djece s invaliditetom u redovnim školama (Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2021.).

Povijesno gledano, osobe s jednim ili više invaliditeta bile su prisiljene ostati kod kuće ili, u najboljem slučaju, pohađati odvojene ustanove koje su zajednički nazvane ustanovama za „specijalno obrazovanje“, kršeći neotuđivo pravo na javno obrazovanje koje je besplatno i obvezno u redovnim ustanovama (Vezzali i sur., 2020.). Prema Vezzali i suradnicima (2020.) uključivanje učenika s teškoćama u redovne škole pruža važne psihološke prednosti i u većoj mjeri zadovoljava intelektualne, a posebice socijalne i emocionalne potrebe kroz redovitu interakciju s raznolikom skupinom učenika. Osim toga, jedan od najboljih načina za suočavanje sa stereotipima i promicanje svijesti o potencijalima osoba s invaliditetom je jamčiti im pristup svim razinama obrazovnog sustava, od najranije dobi, učenje i sudjelovanje na ravnopravnoj osnovi s drugima (Vezzali i sur., 2020.).

Glavna mjera politike za poboljšanje pristupa i završetka studija studenata slabijeg socioekonomskog statusa i studenata s invaliditetom u Hrvatskoj su državne stipendije za redovite studente akreditiranih visokih učilišta u Republici Hrvatskoj (UNESCO, 2019.). Program se financira iz Državnog proračuna Republike Hrvatske. Kriterij za dodjelu stipendije vezan uz slabiji socioekonomski status je da je prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva niži od 60% osnovice (koja se godišnje utvrđuje posebnim propisom) (UNESCO, 2019.).

Prema Mantey (2017.) ne može se preneglasiti važnost obrazovanja za razvoj djece. Isti autor navodi kako obrazovanje pomaže pojedincima da razviju vještine, poboljšaju svoj društveni status i dobiju pristup mrežama koje bi mogle dovesti do poboljšanih društvenih rezultata, neovisno o učinku obrazovanja na prihod. Globalno, djeca s invaliditetom doživljavaju marginalizaciju unutar obrazovnog sustava i također tradicionalno doživljavaju različite oblike diskriminacije od strane šireg društva (Mantey, 2017.).

Prema Jackson i suradnicima (1999.) Nacionalni dječji i mladi pravni centar u Australiji objavio izvješće o diskriminaciji osoba s invaliditetom u školama 1997. U

tom je izvješću razotkriven niz problema diskriminacije zbog invaliditeta u područjima upisa, nakon upisa, zadovoljavanja potreba osobne podrške, sudjelovanja i pripadnosti, diskriminirajućih stavova osoblja, maltretiranja, stavova drugih roditelja koji su neosjetljivosti na specifična pitanja invaliditeta (Jackson i sur., 1999.).

Obrazovne institucije, uključujući sveučilišta moraju osigurati razumnu prilagodbu kako bi osobama s invaliditetom osiguralo jednako sudjelovanje u svim aktivnostima koje su dio redovitog pohađanja nastavnih obveza (Waldech i Guhrig, 2018.).

Rothstein (2018.) navodi kako prilagodba koja uključuje jednostavnije i ravnopravnije obrazovanje za osobe s invaliditetom ne treba uvijek podrazumijevati visoke financijske izdatke. Pojedina pitanja mogu se urediti uvođenjem pogodnosti bez potrebnih materijalnih sredstava te mogu predstavljati veliku promjenu i zaokret u pogledu nekih drugih budućih promjena (Rothstein, 2018.). Neke od njih prema Rothstein (2018.) su primjerice: dodatno vrijeme prilikom pisanja ispita i obavljanja drugih nastavnih zadataka, zamjena ili prilagodba kolegija, produženje vremena potrebnog za stjecanje diplome, dopuštenje snimanja nastave, izmjena uvjeta pohađanja nastave, izmjena politika, praksi i procedura.

6.5. Diskriminacija na političkoj sceni

Kroz povijest osobe s invaliditetom bile su izložene sustavnoj diskriminaciji i isključenosti iz nacionalnih pitanja, uključujući i ona koja izravno utječu na njihove živote (Schur, 2002., prema Opoku i sur., 2016.). Negativne percepcije o osobama s invaliditetom i njihov smještaj u „zatvorene“ institucije povećale su njihovu isključenost iz glavne struje društva i na taj način ograničili njihovu sposobnost i integraciju u društvo bez da se čuje njihov glas o nacionalnim pitanjima (Meekosha, 1999., prema Opoku i sur., 2016.).

Prema Bah (2022.) prepreke koje onemogućuju osobama s invaliditetom da sudjeluju u politici i izborima višestruke su. Obuhvaćaju one koje su institucionalne, pravne, fizičke, komunikacijske i informacijske, glasački instrumenti, obučeno osoblje, prijevoz, obrazovanje, metode glasanja, politički okvir, nedostatak osnaživanja, nedostatak javne svijesti, nedostatak interesa, nedostatak privatnosti, nedostatak društvene podrške, stavovi, kulturalni, financijski, nedostatak podataka,

nedostatak uključenosti u izborna povjerenstva (Bah, 2022.). Barijere u političkom ciklusu su brojne i one negativno utječu na sudjelovanje osoba s invaliditetom u politici i izborima uskraćujući im ostvarivanje njihovih temeljnih ljudskih prava (Bah, 2022.).

Povelja Europske unije o temeljnim pravima jamči svim građanima EU pravo na glasovanje i kandidiranje na izborima za Europski parlament (Povelja Europske Unije o temeljnim pravima, 2016.). U istoj se povelji, u članku 21., priznaje pravo na slobodu od diskriminacije, uključujući i invaliditet. Navedena povelja sadrži i odredbe kojima se nastoji zaštititi neovisnost, socijalna i radna integracija te sudjelovanje u životu zajednice osoba s invaliditetom (Povelja Europske Unije o temeljnim pravima, 2016.). U zaključku svog istraživanja (Schur i Adya, 2012.) navode kako je manje vjerojatno da će ljudi s invaliditetom nego oni bez invaliditeta glasovati i baviti se drugim oblicima političkog djelovanja.

Istraživanje u Kamerunu (Opokua i sur., 2016) pokazalo je kako su mnoge osobe s invaliditetom ravnodušne prema političkim zbivanjima te da su mnoge prepreke onemogućavale njihovo ravnopravno sudjelovanje. Studija je potvrdila kako osobe s invaliditetom i njihove organizacije nisu bile uključene u donošenje odluka te stoga njihova stajališta nisu bila u dovoljnoj mjeri uzeta u obzir prilikom donošenja odluka. Zahvaljujući provedenim intervjuima u ovom istraživanju vidljivi su stavovi osoba s invaliditetom prema političkoj sceni i njihovom sudjelovanju u njoj. Primjerice osoba s oštećenjem sluha izjasnila se kako ne može pratiti politiku jer nedostatak prevoditelja onemogućava praćenje vlade ili lokalnih vlasti odnosno cjeloukupnog političkog života. Nadalje, sudionici istraživanja navode i prepreke koje se tiču predrasuda, nedostatak zakona koji promiču i štite prava osoba s invaliditetom, nepoznavanje znakovnog jezika, nerazumijevanje napisanog na glasačkom listiću te narušavanje privatnosti prilikom asistiranja druge osobe pri glasanju.

Rezultati studije u Republici Hrvatskoj (Femec i sur., 2017.) pokazuju da izbori i biračke mogućnosti nisu prilagođeni potrebama osoba s različitim vrstama invaliditeta te nepostojanje jedinstvene upute koja bi pojasnila što su to biračka prava i kako sudjelovati. Biračka mjesta i glasački listići nisu prilagođeni te ne omogućuju ravnopravno sudjelovanje svih osoba s invaliditetom na izborima. Npr. ne postoji glasački listić prilagođen za osobe s oštećenjem vida (Femec i sur., 2017.).

Invaliditet može ograničiti fizičke ili mentalne resurse pojedinca, često zahtijevajući dodatno vrijeme, trud i novac da se kompenziraju ograničenja. U tom smislu, sasvim je zamislivo da osobe s invaliditetom čine skupinu koja pati od relativne deprivacije i nepovoljnih usporedbi s drugim skupinama (Mattila i Papageorgiou, 2017.). Prema Matilla i Papageorgiou (2017.) problemi povezani sa zdravstvenim stanjem pojedinaca smanjuju izlaznost na izbore i druge oblike političkih aktivnosti. Isti autori navode kako osobe s invaliditetom u prosjeku prijavljuju nižu razinu unutarnje i vanjske političke učinkovitosti. Također je manje vjerojatno da će politički sustav biti osjetljiv na njih, a često, djelomično i zbog niže razine obrazovanja i građanskih vještina, smatraju da su manje kvalificirani za sudjelovanje u politici (Mattila i Papageorgiou, 2017.).

Potencijalna rješenja prema (Waltz i Schippers, 2021.) za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom na političkoj sceni podrazumijeva uključivanje te skupine u obrazovanje, rad, društvene skupine te prilagodba javnih prostora. Waltz i Schippers (2021.) ističu kako su navedeni faktori pretpostavka lakšeg i dostupnijeg sudjelovanja u političkom životom za osobe s invaliditetom. Također navode kako pozitivnu promjenu u praksi mogu predstavljati kvote u političkim strankama za poticanje odabira kandidata s invaliditetom.

Zaključno strategije se najbolje mogu razviti upravo uz sam doprinos osoba s invaliditetom te je potrebno konstantno voditi evidenciju koja sumira statističke brojke i donosi zaključke o uključenosti ove skupine kako bi se pravilno mjerio napredak na svim razinama političkog života (Waltz i Schippers, 2021.).

ZAKLJUČAK

U svijetu, pa i kod nas, postoji određeni broj osoba s invaliditetom, koji neosporno, iz dana u dan, stalno raste. Termin invalidnost se odnosi na različite vrste i stupnjeve oštećenja, odnosno nepravilnosti u području fizičkog, psihičkog i socijalnog razvoja i ima negativan prizvuk, jer u prvi plan ističe ograničenost, smetnju, nesposobnost.

Usprkos činjenici da se odnos šire društvene zajednice prema osobama s invaliditetom tijekom povijesti mijenjao nabolje s tendencijom stvaranja uvjeta za poboljšanje kvaliteta njihovog života, ni danas, u 21. stoljeću nije postignuta potpuna socijalna integracija u raznim područjima društvenog života. Tako su pripadnici ove društvene skupine i danas nerijetko izloženi različitim oblicima diskriminirajućeg ponašanja, stigmatizaciji i etiketiranju, što direktno ili indirektno umanjuje kvalitetu njihovog života i mogućnost njihovog aktivnog sudjelovanja u različitim sferama života.

U Republici Hrvatskoj, kao i u svijetu, usprkos stalnom zastupanju važnosti poštovanja ljudskih prava, diskriminacija usmjerena prema osobama s invaliditetom je veoma rasprostranjena pojava. Tako se sa diskriminacijom osobe s invaliditetom suočavaju u području tržišta rada, obrazovanju i mnogim drugim sferama društvenog života, a također su izloženi i nedovoljnoj prilagođenosti fizičkog okruženja prema osobama s invaliditetom. Različiti oblici diskriminirajućeg ponašanja nesumnjivo utječe na svakodnevno funkcioniranje osoba s invaliditetom, što se najčešće vrlo negativno odražava i na samu kvalitetu života pripadnika ove skupine društva. Zaključno, osobe s invaliditetom su osobe koje imaju svoje potrebe, želje, ciljeve poput svih nas i društvo ih ne treba promatrati kroz prizmu invaliditeta koji imaju, već, suprotno tomu, treba uzeti u obzir njihove preostale potencijale, osobnosti i sve ono što oni mogu pružiti u zajednici.

LITERATURA

1. Adl Education (2022). *A Brief History of the Disability Rights Movement*. Posjećeno 6.7.2022. na mrežnoj stranici Adl Education: <https://www.adl.org/education/resources/backgrounders/disability-rights-movement>
2. Aron, L., i Loprest, P. (2012). Disability and the Education System. *The Future of Children*, 22(1), 97–122.
3. Baciú, E. L., Lazar, T. A. (2017). Between Equality and Discrimination: Disabled Persons in Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 51(E), str. 5-19.
4. Bah, Y., M. (2022). Democracy and the participation of persons with disabilities in politics and elections: Challenges and lessons for human rights advocates. *International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science*, 2(5), 66-78.
5. Benjak, T. (2021). *Izveštće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
6. Blanchard i Walker (2022). *Disability Discrimination*. Posjećeno 5.7.2022. na mrežnoj stranici Blanchard i Walker: <https://bwlawonline.com/blog/employee-rights/disability-discrimination/>
7. Brstilo I., i Haničar, E. (2011). *Trostruka diskriminacija žena s invaliditetom na tržištu rada*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (1), 87-97.
8. Dadić, M., Bačić, A, Župa, I., i Vukoja, A. (2018). Definiranje pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom. *Hrana u zdravlju i bolesti, Specijalno izdanje*, (10), 64-66.
9. *Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom*, Narodne novine, 47/50.
10. National Autistic Society (2020). *Disability discrimination in schools in England*. Posjećeno 24.8.2022 na mrežnoj stranici National Autistic Society: <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/topics/education/resolving-differences/england/disability-discrimination>
11. Femec, L., Kiš-Glavaš, L., i Mašić, V. (2017). Mogućnost glasovanja osoba s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53, 1-14.
12. Gadžo-Šašić, S. (2020). *Socijalni rad s osobama s invaliditetom*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

13. Grbić, S., Bodul, D., i Smokvina, V. (ur.) (2012). *Diskriminacija osoba s invaliditetom i njihova uključenost u društvo s naglaskom na pravo pristupa sudu*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
14. Grbić, S. (2019). Pravni transplant i razvoj prava: zaštita prava osoba s invaliditetom i Europska konvencija o ljudskim pravima. *Harmonius: Journal of legal and social studies in South East Europe, VIII*, 139-165.
15. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2022). *Izješće o aktivnostima Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba s invaliditetom u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2021. godine*. Dostupno na stranici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje:
16. *Izješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom* (2021). Zagreb: Pravobranitelj za osobe s invaliditetom.
17. Jackson, R., McAfee, J., i Cockram, J. (1999). *Disability discrimination in education*. Discussion paper. Joondalup: Edith Cowan University.
18. Karkelja Omerović, B. (2012). *Priručnik „Kako komunicirati s osobama s invaliditetom“*. Sarajevo: Udruženje građana „Nešto Više“.
19. Korać Graovac, A., i Čulo, A. (ur.) (2011). *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom - novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
20. Košpić, V., i Lulić Drenjak, J. (2021). Arhitektonske barijere u sportskim objektima grada Rijeke. *Edukacija, rekreacija, sport, 30(43)*, 47-50.
21. Leutar, Z., i Buljevac, M. (2020). *Osobe s invaliditetom u društvu*. Zagreb: Biblioteka socijalnog rada.
22. Leutar, Z., i Milić Babić, M. (2008). Pravo na rad i osobe s invaliditetom u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor, 180 (2)*, 161-186.
23. Mackelprang, R., W., i Salsgiver, R., O. (1996). People with disabilities and social work: Historical and contemporary issues. *Social Work, 41(1)*, 7–14.
24. Mantey, E., E. (2017). Discrimination against children with disabilities in mainstream schools in Southern Ghana: Challenges and perspectives from stakeholders. *International Journal of Educational Development, 54(1)*, 18-25.

25. Marumoagae, M., C. (2011). Disability Discrimination and the Right of Disabled Persons to Access the Labour Market. *Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad*, 15(1), str. 344-365.
26. Marumoagae, M., C. (2012). Disability discrimination and the right of disabled persons to access the labour market. *PER*, 15 (1), 344-365.
27. Mattila, M., i Papageorgiou, A. (2017). Disability, perceived discrimination and political participation. *International Political Science Review*, 38(5), 505-519.
28. Mastikosa, O. i Vučenović, D. (2018). *Samostalan život osoba sa invaliditetom*. Banja Luka: Humanitarna organizacija "Partner".
29. Momene, R. (2015). *Negative stereotypes and attitudes linked to disability*. *Atlas Corps*. Posjećeno 8.7.2022 na mrežnoj stranici: <https://atlas Corps.org/negative-stereotypes-and-attitudes-linked-to-disability/>
30. Mirić, F. (2015). Jezik invalidnosti kao faktor diskriminacije osoba sa invaliditetom. *Temida*, 18 (1), 111-126.
31. Opoku, M., P., Mprah, W., K., i Saka, B., N. (2016). Participation of persons with disabilities in political activities in Cameroon. *Disability and the Global South*, 3(2), 980-999.
32. *Osobe s invaliditetom na otvorenom tržištu rada: Korisne informacije (priručnik) za nezaposlene osobe s invaliditetom* (2012). Križevci: Instrukturni centar d.o.o.
33. Parlalis, S. K. (2013). *Legal framework against disability discrimination at work in Cyprus*. *Equal Opportunities International*, 32(4), str. 426-437.
34. Povelja Europske Unije o temeljnim pravima. *Službeni list Europske unije*, 202/02, 2016.
35. Rawski, K. (2017). Public space without architectural barriers as friendly and accessible for people with disabilities. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, 13(2), 45-52.
36. Rismondo, M. (2000). Definicija invalidnosti i njezin razvoj u hrvatskom mirovinskom osiguranju. *Revija za socijalnu politiku*, 7 (3), 299-309.
37. Rothstein L. (2018) *A Primer on Disability Discrimination in Higher Education Laws*, 7(3), 25.

38. Schur, L., i Adya, M. (2013). *Sidelined or Mainstreamed? Political Participation and Attitudes of People with Disabilities in the United States*. *Social Science Quarterly*, 94(3), 811-839.
39. Stangor, C., Jhangiani, R., i Hammond, T. (2014). *Principles of Social Psychology – 1st International H5P Edition*. Vancouver: BCcampus Open Education.
40. Squire, A. (2016). *Disability in the medial period – The Life Quadriplegic. The Life Quadriplegic*. Posjećeno 1.7.2022. na mrežnoj stranici The life of Quadriplegic: <https://quadlifeblog.com/2016/12/14/disability-in-the-medieval-period/>
41. Škorić, M. (ur.) (2017). *Utjecaj Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
42. UNESCO (2019). *The right to education for persons with disabilities*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
43. UNICEF (2009). *Govorimo o mogućnostima*. Posjećeno 25.7.2022. na mrežnoj stranici <https://www.unicef.org/croatia/media/556/file/Govorimo%20o%20mogu%C4%87nostima.pdf>
44. United Nations, (2022). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* posjećeno 5.9.2022. na mrežnoj stranici United Nations: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
45. Vasiljević, S. (2014). *Kako prepoznati diskriminaciju? Priručnik o prepoznavanju diskriminacije osoba s invaliditetom i mogućnostima zaštite njihovih prava*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.
46. Vezzali, F., Entenza, A. i Modé, G. (2020). *Executive summary the right to education of persons with disabilities: What is the situation in Latin America and the Caribbean?* Brazil: Campana Latinoamericana poor el Derecho a la Educacion.
47. Vitez, H. (2019). *Stavovi društva o nasilju i diskriminaciji prema osobama s invaliditetom*. Završni rad. Varaždin: Sveučilište Sjever.
48. Waldeck, E., i Guthrie, R. (2004). *Disability discrimination in education and the defence of unjustifiable hardship*. Working paper. Perth: School of Bussiness Law and Taxation.

49. Waltz, M., i Schippers, A. (2021). Politically disabled: barriers and facilitating factors affecting people with disabilities in political life within the European Union. *Disability & Society*, 36(4), 517-540.
50. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, *Narodne novine*, br. 6/2007., 5/2008.
51. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, *Narodne novine*, br. 32/2020.
52. Zakon o Registru osoba s invaliditetom, *Narodne novine* br. 63/22.
53. Zakon o suzbijanju diskriminacije, *Narodne novine*, br. 85/08, 112/12.
54. Zavod za javno zdravstvo zagrebačke županije (2021). *Stereotipi, predrasude, diskriminacija*. Posjećeno 25.7.2022 na mrežnoj stranici Zavoda za javno zdravstvo zagrebačke županije: <https://www.zzjz-zz.hr/stereotipi-predrasude-diskriminacija/>
55. Zovko, G. (1999). Invalidi i društvo. *Revija socijalne politike*, 6 (2), 105-117.
56. Žeželj, P. (2021). *Analiza odnosa okoline prema osobama s tjelesnim invaliditetom*. Završni rad. Varaždin: Sveučilište Sjever.